בירור שיטת המחבר בדין בישול אחר אפיה

מאיר סייג

מחלוקת הראשונים

דעת הרא"ם - למרות שאין בישול אחר בישול בדבר יבש, בדבר שנאפה או נצלה יש בו משום בישול, אם בישלו אח"כ במשקים. לפיכך אסור ליתן פת אפילו בכלי שני שהיד סולדת בו. הרא"ם למד דין זה מהברייתא בפסחים [מ"א ע"א]:

"דתניא יוצאין ברקיק השרוי ובמבושל שלא נמוח, דברי רבי מאיר. רבי יוסי אומר: יוצאין ברקיק השרוי אבל לא במבושל אעפ"י שלא נמוח".

ונפסק להלכה כרבי יוסי. והבין הרא"ם שהטעם לדברי רבי יוסי הוא, לפי שהבישול שאח"כ מבטל האפיה, והמצה נהפכת ממאפה לתבשיל, וממילא ה"ה בענין שבת יש בישול אחר אפיה.

דעת הטור - הטור מסכים עם הרא"ם בעיקר הדין דיש בישול אחר אפיה, אך חולק עליו במה שאסר לשרות את הפת אפילו בכלי שני, דהא אין בישול בכלי שני[1]?

דעת הראבי"ה - כשם שאין בישול אחר בישול, כך אין בישול אחר אפיה ולא אפיה אחר בישול. הראבי"ה דוחה את ראית הרא"ם מפסחים עפ"י מסקנת הגמרא בברכות [ל"ח ע"ב], שם רוצה הגמרא להעמיד את המחלוקת בין שמואל שסובר שמברכים על השלקות בורא פרי האדמה, לבין רבי יוחנן שסובר שמברכים עליהם שהכל נהיה בדברו, במחלוקת התנאים רבי מאיר ורבי יוסי הנ"ל. מסיקה הגמרא:

"ולא היא, דכו"ע שלקות מברכים עליהם בורא פרי האדמה ועד כאן לא קאמר רבי יוסי התם, אלא משום דבעינן טעם מצה וליכא, אבל הכא אפילו רבי יוסי מודה".

הרי שמוכח מהגמרא שרבי יוסי סובר שאין יוצאים ידי חובה במצה מבושלת משום שמבטל טעמה, ולא כמו שאומר הרא"ם שנתבטלה אפייתה, דהרי באמת קי"ל שמברכים על שלקות בורא פרי האדמה וגבי רקיק קי"ל

כר"י.

פסק המחבר

כתוב בשו"ע [בסימן שי"ח סעיף ה']:

"יש מי שאומר שדבר שנאפה או נצלה אם בשלו אח"כ במשקה יש בו משום בישול ואסור ליתן פת אפילו בכלי שני שהיד סולדת בו, ויש מתירין.

הגה **בכלי שני** ויש מקילין אפילו בכלי ראשון ונהגו להיזהר לכתחילה שלא ליתן פת אפילו בכלי שני כל זמן שהיד סולדת בו".

לפי כללי הפסיקה פסק המחבר כ - "יש מתירין" (יש אומרים ויש אומרים הלכה כיש אומרים בתרא, וכל שכן כאן שהביא המחבר את הדעה הראשונה כדעה יחידאה: "ויש מי שאומר" ואילו את הדעה השניה בלשון רבים).

נחלקו האחרונים למה מתייחסות שתי מילים אלו: האם לתחילת הסעיף וא"כ כוונת המחבר שיש מתירין בישול אחר אפיה (שיטת הראבי"ה), או לסוף הסעיף "ואסור ליתן פת בכלי שני" ופסק המחבר כהטור שאומנם יש בישול אחר אפיה אבל אין בישול בכלי שני.

האחרונים הסוברים שהמחבר פסק כהטור

ערוך השולחן [בסימן שי"ח סעיף כ"ד] הביא את דעת הרא"ם והטור ואח"כ כתב וז"ל:

"וכ"כ רבנו הב"י (דיש בישול אחר אפיה) בסעיף ה'. וליתן הפת בכלי שני - הביא את שתי הדעות. ורבינו הרמ"א כתב דיש מקילין אפילו בכלי ראשון".

הרי שהבין בפשטות שהמחבר פסק כרא"ם והיש מתירים אינו דעת הראבי"ה, אלא דעת הטור.

וכן דעת התהילה לדוד שכתב [בסעיף כ"ב]:

"כתב עוד המחבר ואסור ליתן הפת אפילו בכלי שני שהיד סולדת בו ויש מתירים בכ"ש ע"כ כתב הרמ"א ז"ל ויש

מתירים אפילו בכלי ראשון..."

וכן נראה דעת המשנה ברורה [בס"ק מ"ג] וביאור הלכה [סעיף ט"ו ד"ה והוא יבש], שהקשה על פסק המחבר שהתיר להניח דבר שנתבשל כ"צ והוא יבש כנגד המדורה, והרי בסעיף ה' הביא דעת הרא"ם שיש בישול אחר אפיה וא"כ איך מתיר כאן המחבר צליה אחר בישול בסתם? ומקושיתו משמע שהבין שהמחבר פסק כרא"ם[2].

ויש לשאול מה הכריח את הפוסקים הנ"ל לפרש כך את דברי המחבר, שהרי נראה מפשטות לשונו של הב"י שהוא מצדד להלכה כראבי"ה, דהא קילסיה הב"י לקושיתו מברכות, שכתב: "וההיא דאותביה ראבי"ה ממסקנה דפרק כיצד מברכין היא קושיה חזקה". ועוד, דאח"כ הביא הב"י את הסמ"ק שכתב ג"כ כדברי הרא"ם, והביא ראיה שיש בישול אחר צליה מדאמרי בפסחים [מ"א ע"א]: "צלאו לקרבן פסח ואח"כ בשלו חייב". והסביר הסמ"ק דחייב משום שהבישול מבטל הצליה. והב"י דחה את ראיית הסמ"ק, דהתם לאו משום שהבישול מבטל את הצליה, אלא משום דקאמר קרא "ובשל מבושל" מ"מ, וכדאמר התם עולא. ומתקמתרץ הב"י אליבא דראבי"ה משמע דכראבי"ה ס"ל. ועוד, דלפי פירושם דעת הראבי"ה לא הוזכרה כלל בש"ע, וזה דוחק. וא"כ תימה מדוע פרשו האחרונים הנ"ל שהמחבר פסק כרא"ם.

ושמא יש לומר שהם הלכו בעקבות הרמ"א, שהרי הרמ"א הוסיף על מה שכתב המחבר "ויש מתירין", את המילים "בכלי שני". ונראה של בא לחלוק על המחבר, אלא לפרשו, שהרי ממשיך את דבריו, ואם היתה כוונתו לחלוק על המחבר הוה ליה למכתב "ויש אומרים".

אבל באמת אין הדבר מוכח וכפי שיתבאר:

בסימן רנ"ג [סעיף ב'] בענין תנאי החזרת קדירה שניטלה מעל גבי הכירה, פסק המחבר כהרמב"ם, דכל זמן שהיא רותחת ולא הניחה ע"ג הקרקע מותר להחזירה. ושם מגיה הרמ"א בתוך דברי המחבר מבלי לכתוב "וי"א": "ועודה בידו ודעתו להחזירה" (כדעת הרי"ף, הרא"ש והטור) ובזה הוא חולק על המחבר למרות שנראה שמשלים את דבריו.

בסימן שי"ד [סעיף א'] בענין הוצאה והכנסה של סכין התקוע בחבית, פסק המחבר:

"ואם היה הסכין תקוע מערב שבת בחבית מותר להוציאו

ולהכניסו, שהרי אינו מתכוון להוסיף". ומגיה הרמ"א: "ודווקא כשהוציאו ג"כ פעם אחת מבעוד יום".

ובמחצית השקל שם כתב וז"ל:

"**ובאמת הרמ"א חולק עם הרב"י, דלהרב"י אין צריך להוציאו מבעו"י פעם אחת, ואעפ"כ לא כתב הרמ"א לשון וי"א** כיון דאינו מבואר להדיא בדברי המחבר. וכיוצא בזה דרך המחבר לכתוב דבריו בלשון פירוש על דברי המחבר ולא בלשון וי"א, כנודע"[3].

וא"כ אף כאן היות ומדברי המחבר לא מבואר להדיא דפסק כראבי"ה כתב הרמ"א בלשון פירוש: "בכלי שני" ולא בלשון וי"א.

ואולם איכא למדחי, דבדוגמאות שהבאתי הרמ"א אינו משנה את פסק המחבר, הוא מסכים עם מה שכתב המחבר אלא שמוסיף על דבריו, ובתוספת הם חולקים. אבל במקרה דנן, אם נאמר שכיוון המחבר בכתבו "ויש מתירין" לשיטת הראבי"ה, הרי שהרמ"א משתמש בלשון המחבר כדי לכתוב דעה שהיא הפוכה מדעתו. ובכהאי גוונא יותר מסתבר לומר שהרמ"א בא לפרש את דברי המחבר.

אלא שלכאורה אפשר להוכיח מסימן שי"ט [סעיף ג'], שהרמ"א אכן נוהג להשתמש בלשון המחבר כדי להציג דעה שחולקת עליו: שם בענין ברירת שני מיני אוכלין העתיק המחבר את לשון הרמב"ם, שממנו משמע שמותר לברור אפילו את המין שאינו חפץ בו עתה. וז"ל המחבר: "היו לפניו שני מיני אוכלין מעורבין, בורר אחד מאחד ומניח לאכול מיד" ומוסיף הרמ"א בתוך דברי המחבר אחר המילה "ומניח", את המילים: "השני כדי". וכתב הפמ"ג [בא"א סק"ד]:

"דעי"כ שינה כוונת המחבר והרמב"ם ז"ל להודיע לנו שאותו שאינו רוצה עתה הוא כפסולת, וצריך לברור אותו שרוצה לאכול דווקא וכמו שכתב התה"ד".

והנה מדבריו משמע, שהרמ"א חולק על המחבר ואינו חושש להוסיף מילים בתוך דברי המחבר אף שבתוספת זו משתנה לגמרי כוונת המחבר. וא"כ אף בעניינו אפשר לומר שכשכותב הרמ"א "בכלי שני" אין כוונתו לפרש ולהשלים את דברי המחבר, אלא לחלוק עליו, ובאמת כוונת המחבר בכותבו "ויש מתירין" לראבי"ה.

אלא שמדברי הבאור הלכה שם [ד"ה "ומניח השני"] נראה, שאין

כוונת הפמ"ג לומר שהרמ"א בא לחלוק על המחבר בהוסיפו את המילים "השני כדי", אלא להיפך, הרמ"א בא לבאר את המחבר, שהרי הבה"ל הביא את דברי הפמ"ג הנ"ל ואח"כ כתב: "...ואם דעת הרמב"ם הוא ג"כ כהרמ"א לא ברירא דיש פוסקים גדולים שאינם סוברים כן..." משמע מדבריו שהפמ"ג התכוון לומר שהרמ"א בא לפרש את דברי הרמב"ם והמחבר, ולא לחלוק עליהם, והבה"ל מעיר על דבריו, שאמנם אפשר לומר שהמחבר יסביר כרמ"א, אך בדעת המחבר נחלקו הפוסקים. וא"כ מכאן ליתא ראיה לענייננו.

אך ממה שכתב מחצית השקל בסימן ש"כ מוכח שהרמ"א אכן נוהג להשתמש בלשון המחבר להציג דעה שחולקת עליו. שם בסעיף א' פסק המחבר: "ותותים ורימונים אסור לסוחטן..." ומדסתם המחבר משמע דאסור בכל מקום. והרמ"א כתב בהגה: "ובמקום שנהגו לסחוט איזה פירות לשתות מימיהם מחמת צמא או תענוג דינו כתותים ורימונים". משמע דבאותו מקום אסור ובשאר מקומות שרי. וכתב מחצית השקל וז"ל:

> "אלא דלפי זה צריך באור, מאי טעמא אסור תותים ורימונים בכל העולם? ובשו"ע (כוונתו לרמ"א) יש לדחוק, כיון שהרב"י כתב סתם ותותים ורימונים אסור לסוחטן, ולא כתב בכל העולם, א"כ יש לדחוק דרצה לומר במקום שדרכן לסוחטן משא"כ בשאר פירות לא ידעינן שיש מקום שדרכן לסוחטן. אעפ"י שאין פירוש זה אמת, וכוונת הרב"י לאסור תותים ורימונים בכל מקום, **מ"מ כן דרכו של הרמ"א כנודע, דבכהאי גוונא אין רמ"א כותב בהגה בלשון רי"א"**[4].

האחרונים הסוברים שהמחבר פסק כראבי"ה

באר הגולה ציין על מה שכתב במחבר "ויש מתירים": "מרדכי בשם ראבי"ה". וכ"כ המטה יהודה בסק"ג, וכן דעת הפמ"ג [באו"א סקי"ט]. וכן דעת המג"א כפי שיתבאר להלן[5]. ונראה שטעמם הוא משום דמשמע מהב"י שהוא מצדד כשיטת הראבי"ה כנ"ל, ואף אם נאמר שהמחבר לא פסק כמותו לא יתכן שלא יביא דעתו כי"א. ועוד דאלת"ה יקשו דברי המחבר בסעיף ט"ו ובסעיף ה' אהדדי כפי שהקשה הבה"ל בסעיף ט"ו.

כתב המג"א [בסקי"ט]:

"מתירים בכלי שני - דס"ל דאין כלי שני מבשל, ולפי מ"ש ס"ד בשם התוס' יש להחמיר דמחזי כמבשל, אך היש מתירין סוברים להקל כתירוץ השני של התוס' וכן משמע דעת השו"ע, ויש להחמיר."

מדבריו נראה לכאורה שהוא סובר שהשו"ע אינו חושש למחזי כמבשל בשרייה בכלי שני, ואם נאמר שהמחבר בכותבו "ויש מתירין" התכוון לראבי"ה, מנא ליה למג"א שהשו"ע לא חושש למחזי בכלי שני? אלא ודאי ס"ל למג"א דכוונת המחבר בכותבו "ויש מתירין" לשיטת הטור, וממילא מובן מנא ליה למג"א דלהשו"ע אין חשש מחזי כמבשל בכלי שני, דהא פסק כהטור דאין איסור בשריית פת בכלי שני.

אלא שמדברי פרשניו המובהקים של המג"א לא משמע הכי. ונעמוד תחילה על דברי מחצית השקל. **המחצית השקל** פירש על מה שכתב המג"א "וכן משמע דעת השו"ע", וז"ל: "מדנקט ואסור לתת פת וכו', משמע דוקא פת דהוא רך, אבל שאר דברים אין מתבשלים ומותר"[6]. ותימה, מדוע לא דייק ממה שפסק המחבר "ויש מתירין בכלי שני" שמזה משמע להדיא שאינו חושש למחזי בכלי שני, ונדחק לדייק כן מדברי הדעה הראשונה שאינה להלכה? אלא יש לומר שהמחצית השקל הבין שהמג"א סובר שהמחבר פסק כראבי"ה, וכוונתו ב"ויש מתירין" לראבי"ה, וא"כ פשוט שא"א לדייק מהסיפא ולכן נדחק לדייק מי"א קמא[7].

הפרי מגדים [באו"ח סקי"ט] מפרש את המג"א בדרך אחרת לגמרי, אך גם מדבריו עולה שהמג"א סובר שהמחבר פסק כראבי"ה. וז"ל הפמ"ג:

"...אבל המחבר שכתב כאן ויש מתירין משמע אף בכלי ראשון והוא הראבי"ה בב"י וכמו שציין באר הגולה אות כ' מרדכי בשם ראבי"ה, ולא הביא שני ויש מתירין: א' הטור בכלי שני ויש מתיריו בכ"ר - הראבי"ה, ש"מ דהמחבר סובר כתירוץ א' לחומרא דבכלי שני מחזי. ודוחק איידי, והשמיט לגמרי דעת הטור רק יש מתירין בפת בכלי ראשון שאין בישול אחר אפיה, הא חי ממש ודאי יש לאסור אף בכלי שני, וזהו שאמר האדון ז"ל וכ"מ דעת השו"ע,

היינו דחוזר אמ"ש כתירוץ א' של התוס' ויש להחמיר משום זה."

א"כ הפמ"ג מפרש שמה שכתב המג"א: "וכן משמע דעת השו"ע" מתייחס לתחילת דבריו, למה שכתב בשם התוס' בתירוץ הראשון, דיש להחמיר בשרייה בכלי שני משום מחזי כמבשל, ולא כפי שהבינו מחצית השקל והתוספת שבת שמשפט זה מתייחס למה שקדם לזה: "אך היש מתירין סוברים להקל כתירוץ השני של התוס'", ולפי זה כוונת המג"א היתה שהשו"ע אינו חושש למחזי כמבשל בכלי שני. ולדעת הפמ"ג, המג"א למד כך בדעת המחבר מהא דהזכיר רק שתי דיעות בענין בישול אחר אפיה: את דעת הרא"ם שאוסר אפילו בכלי שני משום דיש בישול בפת, ואת דעת הראבי"ה שמתיר אפילו בכלי ראשון משום דאין בפת בישול. ואילו את דעת הטור - הסובר שאמנם יש בפת משום בישול, רק לא בכלי שני - השמיט. ומזה שהשמיטו המחבר משמע ודאי דלא ס"ל כוותיה, אלא כל דבר שיש בו משום בישול אסור לשרותו אפילו בכלי שני.

ואע"פ שנחלקו הפמ"ג והמחצית השקל בבאור דברי המג"א, מ"מ שווים הם בכך שדעת המג"א היא שהמחבר, כשכתב "ויש מתירין", התכוון לראבי"ה דאין בישול אחר אפיה. והתורה אמרה: "על פי שני עדים או על פי שלושה עדים[8] יקום דבר" [דברים י"ט], ולכן אפשר למנות את המג"א עם הפוסקים הסוברים שהמחבר פסק כראבי"ה.

הערות

1. ולפי הסמ"ק זו היא גם דעתו של הרא"ם, עיין בב"י.

2. אמנם אין זה הכרח, שיתכן שקושיית הבה"ל היא מהא **דסתם** השו"ע בסעיף ט"ו כראבי"ה, והלא בסעיף ה' הביא גם דעת הרא"ם, וא"כ ליכא למידק מהמ"ב שס"ל שהמחבר פסק כהטור דיש בישול אחר אפיה בכלי ראשון.

הערת העורך: לענ"ד דבריו צ"ע, דמאי קושיא איכא בהך דסתם כיש מתירין, הרי כך קיי"ל? ואולי נתכוון לומר שהקושיא היא מהך דלא השיג הרמ"א מידי, וגם זה אינו, דסמך על מה שכתב בסעיף

ה'. ועוד, מלשון המאמר מרדכי, מקור קושית הבה"ל מוכח דלא כדבריו, שכתב: "...**ומרן ומור"ם** ז"ל לעיל בס"ה חששו לסברא הנזכרת, וצ"ע א"כ מפני מה **התירו** כאן לתת דבר יבש שאין בו מרק נגד המדורה..." ע"ש.

3. עיין יד מלאכי כללי שו"ע ורמ"א י"ט שכתב כן, וכ"כ בשדי חמד ח"ו כללי הפוסקים, כללי הרמ"א סוף פ"א, וכן במ"ב שכ"ג סקט"ז.

4. עיין בספרי הכללים הנ"ל שלא הזכירו מזה כלום, אלא רק כשהרמ"א מוסיף דעה ולא נקט לשון י"א, אך על מקרה כזה שהרמ"א משלים את לשון המחבר לא הזכירו, ופלא הוא.

5. עיין שו"ת יחוה דעת ח"ב סימן מ"ד בהערה שכ"כ בפשיטות, וכן בלוית חן על סעיף ט"ו.

6. וכן פירש התוספת שבת את המג"א.

7. **הערת העורך:** נלע"ד דאין ראיה, דאפשר דלא מיבעיא קאמר, לא מיבעיא לדעה השניה שאפילו בפת אין בישול בכלי שני, אלא אפילו לדעה קמייתא רק בפת יש בישול בכלי שני ולא בשאר דברים.

8. שהרי גם התו"ש הסביר כמחצית השקל.